

O zrakovém postižení

a zrakově postižených

Výuka nevidomých masérů

Těžce zrakově postižení lidé patří k nejohroženější skupině zdravotně postižených občanů, co se týká pracovního uplatnění. Ze sociologického průzkumu provedeného v roce 2001 mezi občany ČR vyplývá, že **zrakové postižení nejvíce omezuje nevidomé a slabozraké právě při uplatnění na trhu práce**. Druhý průzkum z roku 2002 ukázal, že ve skupině těžce zrakově postižených lidí produktivního věku je téměř **70 % nezaměstnaných**. U skupiny zcela nevidomých lidí v produktivním věku existují vážné obavy, aby procento zaměstnaných nevidomých bylo vůbec dvojciferné. Neutěšená situace na poli zaměstnanosti lidí s těžkým zrakovým handicapem přiměla Sjednocenou organizaci nevidomých a slabozrakých (SONS), která si tyto průzkumy u renomované agentury pro průzkum trhu (GfK) nechala provést, aby se tímto problémem vážně zabývala.

Tato neutěšená situace má mnoho příčin. Od nižšího dosaženého vzdělání lidí s vrozeným zrakovým handicapem nebo získaným postižením v mládí přes dlouhodobost a náročnost procesu rehabilitace lidí osleplých v produktivním věku, což z hlediska práce schopnosti způsobuje syndrom dlouhodobé nezaměstnanosti, až po nechuť či obavy zaměstnavatelů zaměstnávat lidi se zrakovým

handicapem. Mnozí z nich si ani neumí představit, co by vlastně nevidomý člověk mohl vůbec vykonávat za práci, když na ni nevidí. Neví, a proto je raději nezaměstnávají. V ryze tržním prostředí se však není čemu divit. Zaměstnavatele nezajímá jen to, že nevidomý člověk některou činnost zvládne, ale zajímá jej efektivita této činnosti. A právě tento aspekt nejvíce vylučuje lidi se zrakovým handicapem z trhu práce. Cílem veškerých vzdělávacích a výukových služeb musí být tedy nejen naučit danou dovednost, ale naučit ji tak, aby se efektivita činnosti prováděné zrakově postiženými pracovníky co nejvíce blížila efektivitě činnosti prováděné běžnou populací.

Naprostými předpoklady pro to, aby se zrakově postižení uplatnili na trhu práce, je zvládnutí všech tří pilířů sociální rehabilitace na poměrně dobré úrovni:

- umět se sám o sebe postarat, obsloužit se;
- zvládnout prostorovou orientaci v interiéru a ve venkovním prostředí;
- umět využívat kompenzační pomůcky a zvládnout základy komunikace, tj. čtení a psaní (nejlépe prostřednictvím PC).

Analýzou nejdůležitějších aspektů alarmující nezaměstnanosti občanů s těžkým zrakovým postižením se zabývala ojedinělá a velmi

Nevidomý se může uplatnit také v oboru tkalcovství

zdařilá diplomová práce s názvem „*Vybrané aspekty zaměstnatelnosti občanů se zrakovým postižením*“ Mgr. Milana Pešáka, dlouholetého prezidenta SONS, kterou napsal v roce 2005 na závěr svého studia na Katedře speciální pedagogiky Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Cílem jeho diplomové práce bylo určit základní aspekty, které znesnadňují začlenění zrakově postiženého člověka na trh práce a následně, na základě provedeného výzkumu a dalších poznatků o zrakovém postižení, doporučit alespoň některá opatření umožňující tento stav zmírnit. Závěr jeho zjištění, které si tu dovoluji citovat, není příliš optimistický: „**Úroveň technických kompenzačních prostředků i edukací získaných dovedností pro kompenzaci zrakového handicapu ve většině případů stačí k přežití; je však nedostatečná pro vyrovnání se lidem vidícím, což ve velké míře znemožňuje nalezení zaměstnání a úspěšný v něm v podmínkách konkurence na trhu práce.**“ Šanci tak mají především zrakově postižení lidé s nevšední pílí a cílevědomostí, kteří získají dostatek vědomostí, schopností a dovedností a prvotní neúspěchy na poli pracovního uplatnění je neodradí.

Tradiční povolání zrakově postižených

Tradiční povolání nevidomých buď úplně mizí, nebo jsou z nich vytlačováni zdravými lidmi bez handicapu. Jedním z typických povolání, kterému již dlouho „zvoní hrana“, je **telefonista**. Klasické manuální ústředny byly nahrazeny automatickými, funkce přepojování hovorů je velmi často kumulována s jinými činnostmi, např. funkcí recepční, prací na podatelně apod., kde se ovšem nevidomý vlivem své zrakové vady nemusí vždy uplatnit. Příkladem tradičního zaměstnání, vhodného pro některé těžce zrakově postižené, u kterého se často objevuje konkurence zdravých pracovníků, je obor **masér**. V tomto oboru pak velmi záleží na šikovnosti nevidomého maséra, na nadstandardní nabídce jeho služeb, která uspokojí a přitáhne zákazníky, a v neposlední

Pracovní uplatnění zrakově postižených – 4. část

Nevidomý košíkář

řadě též na jeho schopnostech dostatečně rychle si vytvořit rozsáhlou síť klientů svých služeb. Nelehké to mají i těžce zrakově postižení **učitelé hudby** nebo **ladiči pian**. Také do školství vstupuje tržní mechanismus a je potřeba se i v těchto profesích velice ohánět a být lepší. Navíc s trendem integrace se omezuje účinnost hudebního vzdělávání v průběhu základní školní docházky, neboť jsou pro ně vytvořeny lepší podmínky ve speciálních školách. Z profesí spíše manuálně zaměřených může nevidomý zastávat povolání **kartáčník**, **keramik** či **košíkář**, nebo je možné se uplatnit v oboru **tkalcovství**.

Ti, kterým se podařilo vystudovat vysokou školu, pracují převážně v humanitně zaměřených oborech: **právník**, **tlumočnick/překladatel**, **psycholog**, **učitel**.

Studium a zrakově postižení

Předpokladem pro úspěšné začlenění na trh práce je dosažení co nejvyššího možného vzdělání. Pro děti, které se jako zrakově postižené narodí nebo toto postižení získají v raném dětství, existuje celý **systém speciálního školství** (<http://is.brailnet.cz/skoly.ph>),

nicméně vlivem silně podporované integrace je nesmírně obtížné získat informace o tom, které základní a střední školy jsou již řádně připraveny přijmout zrakově postiženého žáka či studenta a poskytnout mu kvalitní vzdělání. Rodiče dětí se musejí spoléhat na **speciální pedagogická centra pro zrakově postižené** (viz <http://www.apspc.cz>) nebo na zkušenosti rodičů starších dětí. Neexistuje ucelený informační systém, který by o možnostech integrovaného vzdělávání zrakově postižených poskytoval dostatek informací.

Před mnoha lety někteří těžce zrakově postižení dosáhli na vysokoškolský diplom díky své houževnatosti, vytrvalosti a silné vůli. Studovali práva nebo jazyky a k dispozici měli maximálně diktafon a zvukové nahrávky nebo Pichtův psací stroj pro pořizování textů ve slepeckém písmu na speciálně tvrzený papír. Učebnice v Braillově písmu jsou dodnes vzácností i na základních školách, natož na středních školách. V 90. letech však dovoz první pomůcky na bázi PC (Eureka A4) odstartoval dlouhou etapu zpřístupňování informací pro zrakově postižené prostřednictvím výpočetní techniky (viz Česká oční optika 4/2006). Ať je jakkoliv obtížné naučit se ovládat PC bez kontroly zrakem, otevřely počítačové pomůcky nevidomým nejen svět informací a snadné komunikace, ale především jim nabídly možnost studovat, vzdělávat se a s pomocí znalosti práce na počítači si také nalézt práci.

Vysokoškolská střediska pomoci nevidomým

Snad již každá větší vysoká škola u nás má specializované oddělení či pracoviště, které pomáhá zrakově handicapovaným studentům se studiem, připravuje jim studijní materiály tak, aby je handicapovaný student mohl použít ke studiu, zajišťuje uzpůsobení podmínek ke složení některých zkoušek. Vysokoškolské studium dává samozřejmě lidem s těžkým zrakovým handicapem daleko větší naději uplatnit se na trhu práce. Obory, které dnes

nevidomí a jinak těžce zrakově postižení studenti zvládají, nejsou omezeny jen humanitním zaměřením, ale patří mezi ně i řada technických a ekonomických směrů.

Související odkazy:

Tereza – první centrum pro podporu vysokoškolského studia zrakově postižených v ČR vzniklo na Fakultě jaderné a fyzikálně-inženýrské Českého vysokého učení technického v Praze (<http://www.tereza.fjfi.cvut.cz/>);

Laboratoř CAROLINA – centrum podpory studia zrakově postižených při Matematicko-fyzikální fakultě Univerzity Karlovy v Praze (<http://carolina.mff.cuni.cz/>);

Teiresiás – středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky při Masarykově univerzitě v Brně (www.teiresias.muni.cz);

Centrum pomoci handicapovaným při Univerzitě Palackého v Olomouci (<http://ksp.upol.cz/8.htm>);

Tyflopedický kabinet při Univerzitě Hradec Králové (<http://pdf.uhk.cz/ksp/tpk>);

Slunečnice – centrum podpory zrakově postižených studentů při Vysoké škole báňské – Technické univerzitě v Ostravě (www.slunecnice.vsb.cz).

Středisko Dědina nabízí rekvalifikační kurzy pro zrakově postižené

Rekvalifikace

Jediným specializovaným rekvalifikačním centrem pro zrakově postižené občany je **Pobytové rehabilitační a rekvalifikační středisko pro nevidomé Dědina o.p.s.** v Praze. Nabídka rekvalifikačních kurzů odpovídá poměrně omezeným možnostem těchto lidí, lze si vybrat z těchto možností:

- telekomunikační pracovník (5 měsíců),
- masér a nevidomý a slabozraký masér (5 měsíců),
- keramická výroba (2 měsíce),
- košíkářská výroba (4 měsíce),
- tkalcovská výroba (4 měsíce),
- obsluha PC se speciální úpravou pro zrakově postižené občany při práci v intelektuálních profesích (4 týdny),
- zvukový designér (10 měsíců).

Zrakově postižená tkadlena

Speciální rekvalifikace je poměrně nákladná, o čemž svědčí skutečnost, že obor zvukový designér, který vznikl před několika lety, se dosud nepodařilo otevřít.

Výuku obsluhy PC se speciální úpravou pro zrakově postižené občany na různých úrovních od začátečnicků až k pokročilým se zaměřením na využití v pracovním procesu přitom nabízejí i další pracoviště, např. krajská TyfloCentra nebo Tyflokabinet SONS.

Odkazy:

www.dedina.cz
www.tyflocentrum.cz
www.sons.cz/tyflokabinet

Chráněné dílny

Chráněné dílny mohou být alternativou pro ty zrakově postižené, jejichž zdravotní stav a míra schopností neumožňuje umístění na volný trh práce. Rozvoj chráněných dílen pro tuto cílovou skupinu však zatím rozhodně nenastal. Existuje

několik pracovišť, která se zabývají manuální činností lidí se zrakovým handicapem, ale chráněnými dílnami v tom pravém smyslu je zatím nazývat nemůžeme. Někteří zrakově postižení lidé jsou začleněni v chráněných dílnách, které však nejsou výhradně určeny jen jim a kde pracují i jinak handicapovaní lidé.

Krajská TyfloCentra – agentury podporovaného zaměstnávání zrakově postižených

Projekty podporované ze strukturálních fondů Evropské unie napomáhají zrodu speciálních agentur podporovaného zaměstnávání zrakově postižených. Projekty s názvem „Práce bez bariér“ nebo „Tyfloemployability“ jsou reakcí na neutěšený stav zaměstnanosti lidí s těžkým zrakovým handicapem. Nejdůležitější úkoly těchto projektů jsou:

1. vytvořit efektivní systém proškolení a tréninku dovedností nevidomých a slabozrakých žadatelů o práci,
2. zajistit komplexní poradenství, podporu a asistenci uchazečům o práci,
3. konkrétně a účinně pomáhat s nalezením zaměstnání pro zrakově postižené uchazeče,
4. vytvořit efektivní způsob pomoci na pracovišti v prvních dnech zaměstnání.

Odkazy:

www.tyfloemploy.org
www.tyflocentrum.cz

Jak dál?

Na závěr mi dovoluji opět citovat z ojedinelé diplomové práce „*Vybrané aspekty zaměstnatelnosti občanů se zrakovým postižením*“:

„Zrakově postižení s sebou nese závažné důsledky, které v kontextu současného dynamického vývoje společnosti (zejména v oblasti technologie a informací) vede ke stále větší míře vyloučení zrakově postižených občanů jak z trhu práce, tak z běžného života společnosti vůbec. Rozvoj technických prostředků a služeb pro nevidomé a slabozraké občany je přes veškerou dynamiku pomalejší než propad efektivity jejich práce.“

Za doporučení, která jsou uváděna v závěru této práce, se plně stavím:

1. zvyšovat úroveň dostupnosti technických kompenzačních prostředků pro zrakově postižené občany;
2. intenzivně rozvíjet síť a systém vzdělávacích služeb a služeb sociální a pracovní rehabilitace; zintenzivnit vzdělávání a výcvik v těchto programech tak, aby se klient naučil příslušné dovednosti nejen vykonávat, ale vykonávat je dostatečně

rychle, kvalitně a efektivně, čímž by svůj handicap kompenzoval;

3. zkvalitnit systém vzdělávání zrakově postižených žáků a studentů tím, že bude zaveden systém školní asistence tak, aby byl asistent zrakově postiženému žákovi či studentovi k dispozici v hodinách běžné výuky a zpřístupňoval mu veškeré vizuálně prezentované informace, jejichž množství se v souladu s moderními trendy a participativními metodami ve vzdělávání neustále znásobuje;
4. rozšířit škálu rekvalifikačních kurzů pro zrakově postižené občany; zpřístupnit běžné rekvalifikační kurzy, u nichž je to vhodné, a to prostřednictvím osobních asistentů ve funkci „školních asistentů“; zajistit větší dostupnost a kapacitu specializovaných rekvalifikačních kurzů pro zrakově postižené občany tím, že budou realizovány ambulantní formou v regionálních TyfloCentrech;
5. zavést a rozvinout programy podpory a asistence při hledání a nástupu do zaměstnání;
6. vytvořit a rozvinout specializované programy podporovaného zaměstnávání pro zrakově postižené občany;
7. podporovat a rozvíjet motivační a vzdělávací programy pro nezaměstnané zrakově postižené občany, kteří v důsledku své nezaměstnanosti „mají volného času více, než je jim milé“;
8. rozvíjet a více podporovat programy pro bezbariérový přístup k informacím, odstraňovat architektonické bariéry i bariéry v peněznictví;
9. zvýšit adresnost sociálního systému a pomáhat intenzivněji a účinněji těm, jimž zdravotní stav a míra schopností, kterými disponují, neumožňuje plně se v společnosti uplatnit a vést nezávislý život;
10. zvýšit adresnost stimulace zaměstnavatelů takovým způsobem, aby zaměstnávali osoby se zdravotním postižením tak, aby pro ně bylo únosné a ekonomicky efektivní zaměstnávat také občany nevidomé a jinak těžce zrakově postižené.

Otázky související s podporou pracovního uplatnění těžce zrakově postižených osob jako nejvyšší formou integrace do společnosti jsou v tržním prostředí nanejvýš aktuální.

RNDr. Hana Bubeničková,
 ředitelka společnosti TyfloCentrum
 Brno, o.p.s., (www.tyflocentrum-bm.cz),
 vedoucí Metodického centra informatiky
 SONS (www.sons.cz/inform)